

Перші десять місць у цьому рейтингу здобули розвинуті європейські демократії, другий десяток місць поділили між собою Іспанія, Кіпр, частина найбільш успішних країн ЦСЄ – Чехія, Естонія, Хорватія, Словаччина, Словенія, Польща та ін., і останні місця посіли інші посткомуністичні країни, Туреччина й Португалія. Варто звернути увагу, що в цьому інтегральному рейтингу порівняно з рейтингом, побудованим на основі показників свідомості, Греція просунулась уперед (з 26 на 20 місце), очевидно за рахунок протестної активності, а Португалія, навпаки, назад (з 25 на 28), опинившись на останньому місці. Україна залишилась на передостанньому 27 місці, що підтверджує той факт, що низька громадська та політична активність є наслідком недовіри українців до інституцій, що покликані забезпечувати народовладдя.

Саме відновлення й виховання довіри один до одного, громадян до влади, влади до бізнесу, громадян до бізнесу, бізнесу до громадян тощо виявилось найбільш складним компонентом розлучення з радянським минулим. Очевидно відновлення довіри в умовах українського суспільства можливе через побудову відносин між соціальними суб'єктами, які зумовлюються

й регулюються. Тобто можна сподіватися на встановлення такого типу довіри, який відповідає англomовному терміну „confidence”, а не „trust”. Такий підхід відповідає засобам побудови „організованого суспільства” [див. 3] через інструменти громадянської освіти, реформи демократичних інститутів і процедур, розвиток у громадян і держави почуття взаємної поваги та налаштованості на позитивну взаємодію через посилення підзвітності, відповідальності й легітимності політичної системи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Панченко Т. Принцип субсидіарності у сучасному демократичному розвитку / Т. В. Панченко. – Х.: Майдан, 2011. – 366 с.
2. Головаха Є. Тенденції соціальних змін в Україні та Європі: за результатами „Європейського соціального дослідження” 2005 – 2007 – 2009 / Є. Головаха, А. Горбачик. – К.: Інститут соціології НАН України, 2010. – 118 с.
3. Андрущенко В. Організоване суспільство: проблема організації та суспільної самоорганізації в період радикальних трансформацій в Україні на рубежі століть. Досвід соціально-філософського аналізу / В. П. Андрущенко. – К.: ТОВ „Атлант ЮЕмСі”, 2006. – 502 с.

УДК 328.18

Остапенко М. А.

Національний університет імені М.П. Драгоманова

СУСПІЛЬСТВО І ДЕРЖАВА: МОДЕЛІ УЗГОДЖЕННЯ ІНТЕРЕСІВ

У статті здійснено спробу пошуку найбільш адекватної сучасним умовам моделі відносин „суспільство – держава”, спираючись на аналіз плюралістичної, некорпоративної та моделі політико-управлінських мереж.

Ключові слова: суспільство, зацікавлені групи, лобізм, плюралістична модель, асоціації, некорпоративна модель, мережа, мережевий підхід, політична мережа, політико-управлінська модель.

Остапенко М.А.

ОБЩЕСТВО И ГОСУДАРСТВО: МОДЕЛИ СОГЛАСОВАНИЯ ИНТЕРЕСОВ

В статье сделана попытка выделить наиболее адекватную современным условиям модель отношений “общество – государство”, опираясь на анализ плюралистической, некорпоративной и модели политико-управленческих сетей.

Ключевые слова: общество, заинтересованные группы, лоббизм, плюралистическая модель, ассоциации, некорпоративная модель, сеть, сетевой подход, политическая сеть, политико-управленческая модель.

Ostapenko M.

SOCIETY AND STATE: MODELS OF CONCORDANCE OF INTERESTS

In the article the attempt of search of the most adequate modern terms model of relations is carried out “society is the state”, leaning on the analysis of pluralism, neocorporate and models politiko-administrative networks.

Key words: society, interested groups, lobbyism, pluralism model, associations, neocorporate model, network, network approach, policy networks.

Актуальність дослідження проблеми взаємовідносин між суспільством і державою зумовлюється низкою обставин. Серед них – усе відчутніша роль різних груп у прийнятті суспільно важливих рішень, спрямованість зусиль цих груп на перегляд прийнятих рішень та їх переорієнтацію на користь власних інтересів. Олігархічний характер політичного режиму, що склався в Україні, викликає низку гострих соціально-політичних проблем: високий рівень соціальної диференціації за ознакою „бідні – заможні”, зростання диспропорції у системі політичного представництва організованих груп, неінституціоналізований характер їхньої взаємодії з державою, відсутність зафіксованих на законодавчому рівні форм і методів лобістської діяльності та інші.

Зазначені тенденції актуалізують питання побудови діалогу „державна – суспільство”, цивілізованої їх взаємодії, що в цілому сприяє подальшому закріпленню демократичних принципів та формуванню засад правової держави в Україні.

Метою статті є спроба віднайти найбільш адекватну сучасним умовам модель відносин „суспільство – держава”, спираючись на аналіз особливостей плюралістичної, некорпоративної та моделі політико-управлінських мереж.

У політичній науці виокремився ряд підходів до дослідження відносин „суспільство – держава”. Зокрема, проблема груп інтересів у політиці висвітлюється у працях Р. Даля, А. Роуза, А. Лейпгарта та ін. (плюралістичний підхід); А. Василенка, В. Гончара, І. Городецької, А. Косона, Дж. Лембруха, О. Лахової, Н. Лапіної, О. Гаман-

Голутвина, С. Перегудова, Г. Скіллінга, С. Фридриха, Л. Шапіро, Ф. Шміттера та ін. (некорпоративний підхід); А. Бентлі, Д. Трумена та ін. (групи інтересів); Д. Ноука, Х. Гекла, Дж. Ричардсона, Дж. Кінгдона, П. Сабатьєра, М. Кастельса та ін. (мережевий підхід) тощо.

До проблеми участі груп інтересів у політичному процесі за часів СРСР звертались у своїх працях С. Фридрих, З. Бжезинський, Л. Шапіро, Г. Скіллінг, Дж. Хог, В. Брус, Дж. Ехолс, А. Болл, Ф. Міллард, Р. Хейг, М. Херроп та ін.

Перша модель, яка розкриває сутність і механізми взаємовідносин „суспільство – влада” сформована в межах концепції плюралістичної демократії. Згідно з цією концепцією взаємодія між суспільством і державою будується на основі врахування всієї множинності, багатоманітності соціальних інтересів. Основною ознакою плюралістичної моделі є відкритість характеру прийняття рішень як результат взаємодії і конкуренції різних політичних сил, насамперед, політичних партій та багатоманітних груп інтересів.

У концепції плюралістичної демократії політична система суспільства розглядається як механізм, що забезпечує баланс інтересів класових, етнічних, демографічних, професійних, територіальних, релігійних і подібних груп та їх організацій. Кожна з них впливає на формування політики, проте жодна не займає монопольного становища. Відбувається своєрідне „дрібнення” політичної влади між державними і громадськими інститутами. Якщо ж будь-яка соціальна група вважає, що здійснювана

політика не відповідає її інтересам, то вона має можливість домагатися відкритого обговорення проблеми і прийняття необхідних політичних рішень.

Для плюралістичної системи, політика держави – це результат демократичного впливу з боку різних груп, які виражають і захищають свої інтереси. Держава виступає ареною, простором, де реалізуються групові конфлікти. Також держава згідно з цим підходом, є арбітром, який забезпечує примирення, взаємне пристосування, гармонізацію інтересів груп-суперників.

Ще однією особливістю теоретичного конструкту плюралістичної демократії є те, що конфлікти стосуються конкретних політичних цілей, а не системи в цілому, що є ознакою соціальної інтеграції суспільства на основі ціннісного консенсусу. Тобто для всіх груп є єдині правила конкуренції, які визнаються учасниками політичних відносин. Проте існує й інша точка зору. Так, професори Стенфордського університету Ф.К. Шміттер та Т.Л. Карл зауважують, що конкуренція серед фракцій може бути злом, особливо на вищому (законодавчому, виконавчому) рівні [1, с.82]. Це зауваження стосується того, що у практичному житті дуже часто правила конкуренції учасниками політичних відносин порушуються або ігноруються. Останнє є відчутним для перехідних суспільств.

У цілому опоненти плюралістичного підходу вважають існування різноманітних груп інтересів таким явищем, що не сприяє інтеграції суспільства, а, навпаки, розпорошує його. А групи інтересів представляють і захищають лише інтереси окремих груп, а не суспільства в цілому. Загалом аргументи противників такі: 1) існування груп інтересів створює нерівність можливостей різних груп відносно впливу на процес прийняття політичних рішень: великі шанси мають бізнес-групи, малі – ті групи, які не мають достатніх ресурсів (молодь, незахищені верстви населення); найбільший вплив на політику в країнах з розвинутою ринковою економікою справляють різноманітні підприємницькі структури, особливо загальнонаціональні, галузеві та міжгалузеві об'єднання підприємців, відчутний вплив на політику мають і профспілки, які є наймасовішими організаціями найманих працівників; 2) дисбаланс у проведенні соціальної політики – більш „сильні” групи інтересів досягають економічних і інших благ, і починають в подальшому чинити перешкоди перерозподілу і змінам, а ті хто дійсно потребує підтримки можуть її так і не отримати; 3) ця модель абсолютизує

можливості політичного представництва соціальних інтересів через політичні партії і такі різноманітні організації, як групи інтересів – пересічні члени партій і громадських організацій, як правило, відіграють у них другорядну роль, а основні рішення приймаються їх керівниками, причому не завжди в інтересах тих же пересічних членів; 4) міфологічність установки на те, що все населення буде представлене в партіях і групах інтересів, що ці об'єднання будуть рівними за своїм політичним впливом.

Особливості, які були характерними для політичної дійсності розвинутих демократій останньої третини ХХ століття, не вкладалися в межі плюралістичної моделі. Своєрідним результатом цієї суперечності було виникнення у 70-90-ті роках минулого століття нової моделі, яка отримала назву „сучасний корпоративізм” або „неокорпоративізм”. Одним із її теоретиків є Ф. Шміттер, який трактує неокорпоративізм як систему представництва інтересів, у якій основні складові організовані в обмежену кількість окремих, обов'язкових, не конкуруючих, ієрархічно впорядкованих і функціонально диференційованих категорій, визнаних і зареєстрованих (якщо не створених) державою і наділених представницькою монополією всередині цієї категорії в обмін на здійснення контролю за відбором лідерів й вираження вимог і підтримки [2, с. 14].

Ф. Шміттер виділяє дві основні форми корпоративізму: державна, де узгодження інтересів різних соціальних груп відбувається під пильним контролем державного апарату (Італія, Німеччина епохи фашизму) та соціетальна – як нова форма неокорпоративізму, що вдосконалює вади плюралістичної системи представництва (країни Західної Європи і Північної Америки). Між іншим, саме дискредитація фашистських режимів створила негативну репутацію корпоративізму як моделі відносин і поняття, що викликало певне ігнорування цього поняття у науковому колі.

Основна відмінність між старим (державним) і новим (соціетальним) корпоративізмом полягає у характері взаємодії асоціацій (як різновиду груп інтересів) з державою – чи є вона примусовою чи здійснюється на добровільній основі. Спільним для обох форм є те, що асоціації і групи інтересів інтегровані в систему прийняття і реалізації соціально-економічних рішень, на відміну від їх самостійної участі, характерної для плюралістичної моделі.

Варто додати, що науковці виділяють і інші форми неокорпоративізму. Так, російський вчений С. Перегудов на прикладі Радянського Союзу виокремлює бюрократичний корпоративізм у характеристиках відносин „суспільство – держава”, а також змішаний – корпоративно-плюралістичний, характерний для періоду реформування економічної і політичної систем [3, с. 35].

Серед основних учасників неокорпоративістської моделі відносин уже згадуваний нами Ф. Шміттер виділяє асоціації і розподіляє їх на такі типи: функціональний (виробничі, галузеві і класові); територіальний (локальні, провінційні і загальнонаціональні); асоціації цільового типу (профспілкові і підприємницькі; ті, які зорієнтовані на активні дії у сфері міжгрупової кооперації, міжгрупового суперництва і ті, які зорієнтовані на внутрішньогрупові проблеми тощо) [4]. До того ж науковець пропонує в якості основи класифікації асоціацій розміри фірм і організацій (економічних), рівень кваліфікації, соціальний статус, приналежність до певної конфесії чи етносу, зв'язки з політичними партіями тощо [4].

За час свого існування неокорпоративізм визначався як ідеологія як різновид державного устрою і політичної культури, як форма організації економіки, як вид суспільства. Але найбільш усталеним є підхід, у межах якого неокорпоративізм розглядається як один із механізмів посередництва між членами асоціацій (індивідами, фірмами, спільнотами, групами) й державними та урядовими органами завдяки організованому, з постійним штатом, асоціаціям. Останні представляють інтереси, прагнуть „просунути” і захистити їх шляхом впливу на публічну політику. За умов плюралістичної моделі посередником виступають політичні партії і лобістські групи. Проте вищезгадані асоціації відрізняються від партій тим, що не висувають своїх кандидатів на виборах, не беруть на себе відповідальність за формування уряду. Таким чином, неокорпоративізм як модель відносин між суспільством і державою характеризують такі риси: по-перше, асоціації або мережа асоціацій повинні бути чітко організованими; по-друге, вони беруть участь у процесі прийняття рішень на різних рівнях державної влади.

Російський науковець К. Гаджієв у сутності неокорпоративізму виділяє ще одну рису – це договірний характер відносин між зацікавленими групами і державою для вирішення тих чи інших актуальних для них проблем. І також додає, що корпоративним організаціям надається монополія представ-

ництва у відповідних (галузевих, професійних, територіальних) сферах їх інтересів в обмін на дотримання певних обмежень, які висуває держава [5, с.192-193].

Короткий огляд джерел, у яких висвітлюється сутність некорпоративної моделі, дозволяє виділити риси, які притаманні організованам групам інтересів (асоціаціям) як суб'єктам цієї моделі: тенденція до монопольного представництва інтересів, що виключає вільну і рівну конкуренцію груп; заохочення цих монопольних груп з боку держави (держава їх визнає, підтримує або навіть створює); обов'язкове виконання норм, які приписує держава; фіксоване/напівфіксоване членство; групи не лише представляють, а й управляють чи спрямовують інтереси членів цієї групи; утворюють своєрідний пласт між суспільством і державою, інкорпоруєчись у систему прийняття політичних рішень шляхом створення дорадчих органів із різних напрямків державної політики, виконують дорадчо-консультативні функції.

Обґрунтовуючи переваги неокорпоративістської моделі відносин, згадані нами вище науковці підкреслюють важливу роль цих асоціацій (корпоративних структур) у процесі консолідації демократії. І, навпаки, визначають, що плюралістична система асоціацій з великою кількістю вузькоспеціалізованих, заснованих на суперництві груп інтересів, сприяє послабленню їх ролі як посередників між суспільством і державою, що в цілому зменшує здатність до консолідації суспільства.

На наш погляд, визначена закономірність є дещо сумнівною. Ні плюралістична, ні неокорпоративістська моделі не створюють такої міцної основи для формування саме консолідованої демократії. Адже і перша, і друга не задовольняють принцип рівності представництва інтересів різних, у тому числі і слабко організованих груп, які мають незначні ресурси для захисту своїх інтересів. Обидві моделі є зручними переважно для впливових, великих, потужних груп.

Якщо оцінювати ці моделі за їх значенням для формування й розвитку громадянського суспільства, то плюралістична модель, на нашу думку, сприяє більшою мірою формуванню його самоорганізаційних засад. На відміну від неокорпоративістської, яка подібні „пориви” контролює і спрямовує.

З позиції досягнення соціального порядку і забезпечення соціального миру, некорпоративна модель відносин видається більш обґрунтованою. Хоча, з іншого боку, її небезпека криється у виникненні державного патерналізму, послабленні ролі суспільних

союзів і об'єднань, які можуть втратити свою самостійність і виконувати роль звичайного каталізатора суспільства. Тобто за плюралістичної моделі відносини між суспільством і державою будуються „знизу вгору”, а за неокорпоративістської моделі – „згори донизу”.

Стислий огляд плюралістичної і некорпоративної моделей дозволяє виділити їх складність та певну суперечливість. Попри позитиви обох моделей для перехідних суспільств вони є не дуже придатними. Адже для використання плюралістичної моделі не вистачає чітко відпрацьованих механізмів самоорганізації суспільства (хоча міфічною загалом є думка про залученість всього суспільства до різних об'єднань). А для неокорпоративістської – небезпечне прагнення значного контролю з боку держави, а також прагнення новостворених олігархічних, фінансово-промислових груп максимально наблизитися до держави, вступити з нею в торги, обмінявши свій вплив у відповідних функціональних сферах життя на привілеї влади, тобто отримати місце у владній еліті (т.зв. „олігархічний” неокорпоративізм).

Проте практика запровадження таких моделей у світі існує і досить успішно, якщо умови в країні і особливості моделей збігаються. Професор політичних наук Каліфорнійського університету А. Лейпгарт, досліджуючи мажоритарну і консенсусну моделі демократії, ототожнює мажоритарну модель з плюралізмом зацікавлених груп (як приклад наводить Сполучене Королівство, Нову Зеландію і Барбадос), а некорпоративну – з консенсусною демократією (відповідно Швейцарія, Бельгія).

До того ж науковець виділяє існування двох типів неокорпоративізму: соціальний – з домінуванням профспілок, і ліберальний – з домінуючою силою промисловців. Бельгію та Швейцарію відносить до останнього типу [6]. Стосовно останньої, то на думку багатьох науковців, це чи не єдина країна сьогодні, яка демонструє некорпоративну систему відносин суспільства і держави. А Г.Лембрух визначає, що згуртованість швейцарських зацікавлених груп набагато вища за згуртованість швейцарських політичних партій [6, с.795].

Сучасне інформаційне суспільство ускладнює характер суспільних відносин, що відбувається на відносинах між суспільством і державою та потребує як нових теоретичних пояснень, так і нових моделей. Однією з таких є модель політико-управлінських мереж (policy networks), а підхід, який її описує – мережевий (network

approach). Останній сформувався нещодавно, проте отримав широку підтримку і популярність серед політологів. На його основі побудовані концепції політико-управлінських „мереж” Д. Ноука, „спільнот” Дж. Річардсона, „потоків” Дж. Кінгдона, „підсистем” П. Сабат'єра та ін. Провідною ідеєю зазначених концепцій є підвищення рівня складності і комплексності регулювання та управління суспільними процесами.

На таку складність звернув увагу й іспанський соціолог М. Кастельс, обґрунтовуючи мережеву форму організації як домінуючу в умовах інформаційного суспільства і новітніх комунікативних технологій. Він висунув ідею про формування нового типу суспільства – суспільства мережевих структур (network society) [7, с.494].

Розвиток системи інформаційних технологій, посилення вимогливості громадськості до діяльності урядових структур інтенсифікують частоту контактів між ними. Відповідно до цього, сучасні мережеві структури створюють нову комбінацію формальних і неформальних агентів влади, яка забезпечує управління і маніпулювання людьми, формуючи нову конфігурацію політичних комунікацій. До таких агентів влади автор теорії поліархії Р. Даль відносить віртуальні деліберативні спільноти („мініпопулюси”) – неформальні громадянські асамблеї випадково обраних громадян, що займаються оцінкою подій і виробленням рекомендацій на основі обробки думок експертів. Такі „мініпопулюси”, за Р. Далем, не замінюючи вже існуючі законодавчі органи та механізми, могли б стати ще одним центром (точніше, децентрованим простором-різною) прийняття суспільних рішень [цит. за: 8, с.91].

Основними рисами моделі політико-управлінських мереж є: наявність зв'язків між державними і недержавними акторами, причому внутрішньоорганізовані мережі надають можливість визначити впливових політико-управлінських акторів – від партій і урядових відомств до бізнес-асоціацій, профспілок, фахових асоціацій різних галузей та інших суспільних об'єднань; поєднання офіційних норм і неформальних правил; між учасниками мережі відбувається інтенсивний обмін різними ресурсами, причому в основу такого обміну покладено спільні інтереси, сталі комунікації, соціальні взаємозалежності і конвенції, які утворюють актори [9].

В узагальненому вигляді під мережею розуміють таку структуру, яка складається з акторів і відносин між ними, а також певних їх дій, взаємозалежності їх ресурсів.

М. Кастельс формулює основні принципи організації такої мережі, серед яких домінуючими є: мережева структура складається з комплексу взаємопов'язаних вузлів (осіб, груп, організацій); визначення конкретного місця вузла; наявність зв'язку визначається здатністю вузла до комунікації та передачі інформації; відкриті мережі розширюються завдяки включенням нових вузлів за умови, що вони виявлять спроможність долучитись до комунікативного процесу; ефективність інформаційного обміну забезпечується децентралізованістю цієї структури, наявністю горизонтальних зв'язків, автономністю вузлів; технологічною основою є Інтернет, який забезпечує швидкість передачі інформації; мережі зі слабкими зв'язками зовні є більш суспільно корисними, ніж мережі з сильними внутрішніми зв'язками [7].

Ці принципи екстраполюються і на політичні мережі. Політичну мережу утворюють політичні актори, представники різних груп інтересів, бізнес-структур, експертів тощо, між якими встановлюються відносно стабільні неієрархічні взаємовідносини на основі обміну ресурсами, якими вони володіють. Будь-яка мережа, і політична мережа в тому числі, є особливим видом комунікації. Вона будується на спільних ідеях, віруваннях, системі цінностей, які визнаються і підтримуються усіма акторами мережі.

Досліджуючи мережевий підхід як такий, що пояснює відносини між державою і суспільством, можна зробити такий висновок. Як і корпоративістський, цей підхід фокусує увагу не на відносинах між державою та громадянським суспільством, а на взаємодії пласту створених представницьких організацій і владних структур. Якщо згадати модель політичної системи Д. Істона, то неокорпоративістський і мережевий підходи пояснюють, на наш погляд, відносини „входу” й „виходу” цієї моделі. „Зворотний зв'язок” залишається в полі зору плюралістичної моделі. Хоча, на наш погляд, мережевий підхід має широкі можливості для дослідження усіх складових моделі політичної системи.

Мережевий підхід передбачає створення комунікативного процесу, інформаційний обмін на основі використання Інтернету, новітніх технічних засобів. Тобто це сприяє стимулюванню громадян об'єднуватися навколо спільних інтересів, використовуючи різні засоби і форми масової комунікації, активніше залучатися до процесу прийняття рішень. На нашу думку, перспективи Інтернету не тільки в тому, щоб зробити

потоки інформації і політичний зв'язок ефективнішими й прозорішими, але й у тому, щоб використовувати їх потенціал для участі громадян у політичних процесах. Ключове ж питання під час оцінки ролі інформаційних технологій у процесі активізації громадян у політичному житті полягає в тому, наскільки уряди і громадянські суспільства готові використовувати можливості, які надаються їм новими каналами комунікації.

Варто відзначити, що не існує закономірності: широкий доступ до Інтернет-технологій – високий рівень активності громадськості у відстоюванні своїх інтересів. На наш погляд, справедливо відзначає російський науковець В. Руденко, досліджуючи проблеми сучасної представницької демократії, що розвиток комп'ютерної комунікації практично не вплинув на рівень залучення громадян у процес прийняття рішень з публічно-правових питань. Нетривалий час існування кіберпростору демонструє, що він сьогодні служить форумом не стільки для громадян, що піклуються про суспільно значущі проблеми, скільки для груп, що відсторонені від публічної політики. Учасники інтерактивного спілкування переважно групуються за професійними, віковими, дозвільними інтересами, а не за політичними [10, с.14]. Тобто сучасні засоби комунікації не є „ліками” від проблеми пасивності, незацікавленості, некомпетентності у політичній сфері з боку пересічних громадян.

Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити такі висновки.

По-перше, група, як суб'єкт-посередник між суспільством і державою, в окреслених моделях пройшла певну еволюцію від зацікавленої групи у плюралістичній моделі через асоціацію (укрупнення, об'єднання груп) в неокорпоративній моделі до мережі як системи відносно стабільних неієрархічних взаємовідносин на основі обміну ресурсами, якими володіють учасники мережі.

По-друге, основою взаємодії між суспільством і державою в усіх трьох моделях залишається комунікація. Відрізняє ці моделі, на наш погляд, її форми. Якщо в плюралістичній моделі домінують лобістські методи, методи тиску на владу, причому, як правило, це відбувається як разовий захід, то в неокорпоративній – відбуваються постійні переговори, діалоги між, як правило, стабільними трьома учасниками відносин – державою, роботодавцями, профспілками і як результат цих переговорів – укладання угоди. У моделі політико-управлінських мереж, зважаючи на збільшення кількості

учасників відносин, форму комунікації можна визначити як полілог, коли до цього процесу залучається водночас декілька суб'єктів комунікації і як результат – реалізація спільного інтересу.

По-третє, кожна з моделей має як сильні, так і слабкі сторони. Яку з цих моделей можна вважати найбільш ефективною для сучасного суспільства? Практика їх реалізації у світі свідчить, що відповідь міститься не так у перевагах кожної з них, скільки в особливостях певної країни – типу її економічної та політичної систем; цінностях, традиціях і стереотипах політико-культурної і правової сфер; рівня самоорганізації громадянського суспільства; рівня розвитку інформаційно-комунікативної сфери; соціальної та політичної стратифікації суспільства тощо. Тому, обираючи модель, що гармонізує відносини між суспільством і державою, доцільно виходити саме з особливостей конкретної країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шміттер Ф. Чим є і чим не є демократія / Ф. Шміттер, Т. Карл // Демократія: антологія; [упоряд. О. Проценко]. – К. : Смолоскип, 2005. – С. 79-91.
2. Шміттер Ф. Неокорпоративизм / Ф. Шміттер // Полис. – 1997. – № 2. – С. 14-22.
3. Перегудов С. Корпоративизм и некорпоративизм / С. Перегудов // Бизнес и политика. – 1995. – № 8. – С.34-35.
4. Шміттер Ф. Неокорпоративизм и консолидация неodemократии; [пер. с англ. и вн. заголовки В. Дикевича и О. Харитоновой] [Електронний ресурс] / Ф. Шміттер. – Режим доступу: <http://www.zhurnal.ru/polit/articles/cup2.html>
5. Гаджиев К. Политическая наука / К.С. Гаджиев. – М.: Логос, 1999. – 544 с.
6. Лейпгарт А. Мажоритарна та консенсусна моделі демократії / А. Лейпгарт // Демократія: антологія; [упоряд. О. Проценко]. – К. : Смолоскип, 2005. – С. 774 -801.
7. Кастельс М. Становление общества сетевых структур / М. Кастельс // Новая индустриальная волна на Западе: антология; [под ред. В.Л. Иноземцева]. – М.: Academia, 1999. – С.494-505.
8. Панченко Т. Принцип субсидіарності у сучасному демократичному розвитку: [монографія] / Т.В. Панченко. – Х. : Майдан, 2011. – 368с.
9. Богуславська К. Становлення та розвиток мережевого підходу до вивчення політичних процесів / К. Богуславська // Політичний менеджмент. – 2006. – № 4. – С.80-88.
10. Руденко В. Новые Афины или электронная республика (О перспективах развития прямой демократии в современном обществе) / В.Н. Руденко // Полис. Политические исследования. – 2006. – № 4. – С. 7-16.

УДК 321.014:347.136

Зайдель М.І.
Харківський національний університет
імені В.Н.Каразіна

ПУБЛІЧНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ

Проаналізована сутність публічно-приватного партнерства та визначена його роль в системі надання публічних послуг. Наведені приклади застосування публічно-приватного партнерства в європейських країнах. Особлива увага приділена проблемі впровадження інституту публічно-приватного партнерства в Україні.

Ключові слова: публічно-приватне партнерство, держава, бізнес, приватна сфера, публічна сфера, суспільний інтерес.